

УДК 39: 331.556.46(477.86)
ББК 63.3 (4 Укр) 63

Тетяна Середюк
(м. Івано-Франківськ, Україна)

ЗАДОВОЛЕННЯ ДУХОВНИХ ПОТРЕБ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ В ЄВРОПІ

У статті висвітлюється формування організаційної структури української церкви в Європі, а також її участь у задоволенні духовних потреб емігрантів. Головна увага зосереджена на основних чинниках щодо організації парафіяльного життя. Показано також духовно-культурне життя української громади за кордоном.

Ключові слова: еміграція, трудова міграція, міжнародна міграція робочої сили, церква, церковне та духовне життя.

Міграційний рух українського населення, який упродовж кінця ХХ – початку ХХІ ст. став дуже інтенсивним, є предметом особливої уваги Української православної та Української греко-католицької церков, свідченням чого є значна кількість церковних документів як загального, так і локального характеру, що приділяють увагу міграційному рухові в різних його вимірах¹. Указана проблема тісно пов'язана з проблемою глобалізації й має не тільки соціально-економічний, але й еклезіологічний характер.

Загалом історіографія дослідження цієї проблематики є незначною. Найбільш ґрунтовно висвітлюють роль церкви в збереженні української ідентичності такі сучасні вчені, як Ю.Бойко, Т.Гринчишин, І.Марков, В.Поточняк, О.Пронюк і Г.Селешук. У публікації О.Пронюк досліджуються духовне життя та потреби української громади в Італії. Слід зауважити, що трудову міграцію і становлення спільнот Української греко-католицької церкви в країнах Європи висвітлив експерт з пасторальних питань Ю.Бойко. Наукові праці згаданих авторів істотно розширюють межі вивчення духовного життя українців за кордоном, що дозволяють сформулювати необхідні рекомендації та висновки, пов'язані з раціональним розв'язанням міграційних проблем в інтересах суспільства.

Виходячи із цього, актуальність нашого дослідження полягає у вивченні духовних потреб трудових мігрантів за кордоном, збереженні їх ідентичності, а також організації церковної структури в Європі та Росії.

Метою публікації є висвітлення проблем організації душпастирської опіки церкви над трудовими емігрантами за кордоном.

Розглянемо організаційну діяльність УГКЦ у справі духовної опіки над українськими емігрантами. Упродовж багатьох століть справою душпастирської праці над мігрантами займалися різні сектори Римської Курії. Великою мірою ця місія була доручена Конгрегації до справ поширення віри, де бере свій початок Конгрегація Східних церков, заснована Папою Пієм XII 6 січня 1862 р. Конгрегація Східних церков дбає про те, щоб східні християни мали всі умови для розвитку та поглиблення своїх церковних традицій. Тобто вона має прямий зв'язок з емігрантами – вірними східного обряду, які перебувають поза територією церкви свого права².

Активну зацікавленість Апостольської столиці на користь вирішення проблем, пов'язаних з міграційним рухом, спостерігають не тільки через діяльність різних структур. Основна позиція Католицької церкви стосовно згаданого феномену викладена в офіційних документах. Ними є Апостольська Конституція Папи Пія XII "Exsul Familia" з 1 серпня 1952 р. та Інструкція "Erga migrantes Caritas Christi" Папської Ради

до справ душпастирської опіки над мігрантами й подорожніми з 3 травня 2004 р.³. Саме тому надзвичайно важливу роль для УГКЦ у збереженні української ідентичності на еміграції в часі четвертої хвилі відіграє Інституція Папської Ради про душпастирство мігрантів та подорожуючих "Erga migrantes Caristas Christi" (ЕМСС), де йдеться про те, що в церкві всі повинні почувати себе, "як у своїй батьківщині", щоб у гостинності мігранти знаходили силу долати труднощі, знайшли гідну пошану й сприйняття культурних і релігійних відмінностей⁴. Слід зауважити, що Синод Української греко-католицької церкви вже другий рік (з 2009 р.) поспіль визнає одним із головних завдань роботу з українськими мігрантами. Спеціально для цього в УГКЦ створили пасторально-місійний відділ. Священники попередньо провели моніторинг місць перебування українців за кордоном і станом на 2011 р. працюють у 38 країнах світу з українцями, надаючи їм духовну підтримку⁵. Отже, сьогодні найбільш поширеною та найкраще організованою церковною структурою в еміграції є Українська греко-католицька церква. Вона поширилася на віддалені континенти, де має власні структури в Канаді, США, Бразилії, Аргентині, країнах Західної та Північної Європи, а також Австралії та Новій Зеландії.

Щодо українського православ'я, то існують три основні його гілки – УПЦ Московського патріархату, УПЦ Київського патріархату й Українська автокефальна православна церква. Також можна виділити Харківсько-Полтавську єпархію останньої, яка, не визнаючи митрополита М.Кудрякова, існує автономно та прихильна до американських єпископів. Так-от, кожна із цих гілок має свого відповідника за кордоном⁶. Хоч УПЦ Московського патріархату (МП) позбавлена права засновувати власні громади за кордоном, однак сам МП поширився по всьому світові. Існують російські єпархії в країнах Європи – Великобританії, Німеччині, Австрії, Угорщині, Франції, Іспанії, Італії та США⁷.

Другою православною інституцією є Константинопольський патріархат, який має велику кількість вірних за кордоном, оскільки багато православних єпархій і митрополій у світі підлягають під його юрисдикцію. Серед них і дев'ять українських єпархій у США, Канаді, Західній Європі, Латинській Америці й Австралії⁸. УПЦ Київського патріархату має громади за кордоном, утворені здебільшого заробітчанами четвертої еміграційної хвилі в США, Австралії, окрім того, декларується існування кількох єпархій у Росії.

Українські емігранти четвертої хвилі географічно розташувалися в усіх країнах Європи. Найбільше їх є в Італії, Іспанії, Португалії. У всіх цих країнах Римо-католицька церква ставила на допомогу емігрантам свої добродійні структури, давала РКЦ у користування свої храми – як православним, так і греко-католикам. Завдяки гостинності, створилися понад 100 греко-католицьких громад в Італії, 30 – в Іспанії та 15 – у Португалії⁹.

Найбільш організована душпастирська праця священників УГКЦ є в Італії. Українські трудові емігранти почали прибувати сюди на початку 1990-х рр. На той час в Італії існувала тільки одна персональна парафія – св. Сергія і Вакса в Римі. Коли приплив людей збільшився в 1996–2000 рр., о. Іван Музичка, який на той час був парохом заробітчан у Римі, почав опікуватися новою парафією в Неаполі¹⁰.

У Болоньї церковна громада УГКЦ постала стараннями місцевих заробітчан з ініціативи М.Лебідь і тодішнього пасторального координатора В.Поточняка, який 5 січня 2003 р. відслужив першу святую літургію в храмі Варнабітів. Від того часу святі літургії відбувалися двічі на місяць та у великі християнські свята. У листопаді 2006 р. українська спільнота перейшла до нового храму – церкви св. Катерини¹¹. Загалом до

2005 р. в Італії було організовано 90 церковних спільнот, що їх обслуговували переважно священики-студенти.

Третьою церквою, де зорганізувалась українська громада в Італії, був храм Санта Марія дел Суфраджіо (Страждальна Мати). Тут трудові мігранти одержали дозвіл відправляти Служби Божі три перші неділі й суботи щомісяця. Громада перевезла в нове приміщення свою бібліотеку, на потреби якої виділено кімнату для продажу книжок, зал для проведення вечорів і занять катехизою¹².

Сьогодні в Італії діє близько 120 українських церковних громад, відмінних за кількістю вірних і регулярністю літургійно-християнського життя. Опікою охоплені в основному північна та центральна частини країни, у південній частині переважно в містах Неаполі, Казерті й Салерні, а на крайньому півдні та Сицилії пасторальних структур УГКЦ не існує, хоча там присутня немала кількість українців¹³. Переважна більшість вірних походить із західноукраїнського регіону, однак не можна не зауважити шораз більшої присутності людей з південної та східної частин України.

Для координації духовних заходів УГКЦ в Італії 9 листопада 2003 р. створено Християнське товариство українців в Італії. Воно видає власну газету "Українські вісті", має акредитованих перекладачів при консульському відділі Посольства України в Римі та Генеральному консульстві України в Мілані¹⁴.

Душпастирська опіка УГКЦ в Іспанії розпочалася дещо пізніше, ніж в Італії. У 2003 р. на прохання Блаженнішого Апостольська Столиця призначила владика Г. Лончину Апостольським візитатором для українців-католиків у Італії, Іспанії та Ірландії. Нині в Іспанії офіційно працювало 9 священиків. Через далекі відстані вони зустрічалися дуже рідко. Відповідно це відбивалося на стилі душпастирства – кожен працював за власним умінням¹⁵. Нині в Іспанії існує 16 парафій, де душпастирюють 16 священиків, більшість із них належать до Івано-Франківської єпархії¹⁶. На жаль, українська церква в Іспанії не має великого впливу на різні структури – як державні, так і приватні, як в Італії, тому церковне становище вимагає визначеності щодо справи душпастирства на рівні ієрархії.

Якщо порівняти українську еміграцію в Іспанії та Італії, то в останній обличчя еміграції є жіночим, а в Іспанії емігранти переважно проживають цілими родинами, хоча не можна так само не зауважити присутності людей, які залишили свої сім'ї в Україні. Є ними переважно чоловіки. На релігійне життя це впливає по-різному. Родини, які в Україні практикували регулярне християнське життя, залишилися такими самими й в Іспанії; є і такі, що почали ходити до церкви саме на еміграції¹⁷.

Досить складною є релігійна проблема опіки над трудовими емігрантами в Росії. Протягом 18 років після створення в 1993 р. федерального громадського об'єднання української діаспори Російської Федерації – Об'єднання українців Росії – перед ними стояли важливі, але так і не вирішені питання щодо легітимності й самого існування та діяльності парафій українських церков – Української православної церкви Київського патріархату та Католицької церкви візантійського обряду для українських греко-католиків на теренах Росії¹⁸.

У Росії діє три єпархії Української православної церкви Київського патріархату: Богородицька єпархія, Білгородсько-Обоянська та Тобольська й близько 10 парафій УПЦ КП. Офіційно Російською православною церквою Московського патріархату вони відносяться до розкольницьких церковних організацій, бо УПЦ КП не визнана канонічною поки що ні однією з помісних церков православного світу¹⁹.

Відродження УГКЦ в Росії розпочиналося в 1990-х рр. Основна діяльність була скерована на українців-католиків, які опинилися на території Росії внаслідок різних

обставин. Українська діаспора в Росії сьогодні є чи не найбільшою у світі, проте душпастирська опіка над нею дуже мізерна. Нині в Росії діє коло 25 парафій, що їх обслуговують близько 15 священників, більшість з яких – з України²⁰. Хоча повноцінна місійна праця УГКЦ на території Росії неможлива через великий супротив Російської православної церкви. УГКЦ у своїх правах перед державою прирівнюється до секти.

Існує багато проблем в організації душпастирської опіки над українськими трудовими емігрантами в Росії, зокрема, брак священників та відсутність єдності між ними²¹. Також в УГКЦ склалася ситуація, яка пов'язана з питанням катехизації. Тобто важливість літургійного катехизису, мета якого – привести вірних до свідомої участі в богослужінні. Священники, що працюють у приходах української традиції, зауважують проблему, пов'язану з асиміляцією молодих поколінь, що походять з українських греко-католицьких сімей, які проживають на території РФ, їх відходом від власних традицій. Як наслідок, є труднощі їх воцерковлення²².

Іншою проблемою в Росії для організації релігійної опіки над заробітчанами є брак храмів. Тільки у 2009 р. був відкритий перший греко-католицький храм у Росії, який офіційно зареєстрований як храм римо-католицької спільноти. Відправи ведуть або у квартирах, або в інших підпільних приміщеннях, які не дуже приваблюють людей²³. Проте велику допомогу душпастирям надає Римо-католицька церква в Росії, натомість багато з них жаліється на брак зв'язку з рідною церквою в Україні.

У Польщі духовна опіка над українськими мігрантами досить розвинута. Теперішня структура УГКЦ у Польщі є спадкоємницею однієї з найстарших єпархій – Перемишльської. Нині Перемишльська єпархія має 4 деканати, які налічують 87 парафій, а Вроцлавсько-Гданська єпархія поділена на 4 деканати, які створюють 56 парафій. Згідно з офіційними статистичними даними, курії Перемишльсько-Варшавської митрополії, УГКЦ у Польщі налічує 150 тис. вірних та 300 тис. вірних, які тимчасово, з причин заробітчанства, перебувають у Польщі²⁴.

Церква відіграє особливу роль серед міграційних громад як чинник, який значною мірою об'єднує їх і підтримує. Першим об'єднуючим чинником є рідна мова богослужіння, пісень, молитов, проповідей та взаємного спілкування між собою. Це, своєю чергою, дає почуття окремішності й підкріплює почуття гідності, повноцінності²⁵.

Карта душпастирства українських трудових мігрантів у Польщі зосереджена переважно навколо великих промислових та наукових центрів Польщі, таких як Варшава, Вроцлав, Краків, Лодзь, Люблін, Перемишль, Жешув²⁶. Варто зауважити, що, поряд з навчанням релігії, у монастирських приміщеннях відбувається також навчання української мови. З 1 серпня 2007 р. за старанням Посольства України в Польщі почала працювати суботня школа для українських дітей, яка знайшла притулок в одній із варшавських початкових шкіл. Діти емігрантів разом із дітьми місцевих вірних готуються тут до першої св. Сповіді й приступають до урочистого святого Причастя²⁷.

Якщо говорити про Перемишль, то слід відзначити створення 2009 р. веб-крамниці sofija-net.pl – важливого засобу поширення літератури, журналів, ікон та іншої церковної атрибутики. Завдяки цьому, уперше в Польщі з'явився єдиний формалізований канал розповсюдження потужної книжкової, журнальної та мультимедійної продукції, що її випускає УГКЦ в Україні²⁸.

Шістнадцятого грудня 2008 р. укладено угоду у сфері міжконфесійних відносин між УГКЦ і Польською автокефальною православною церквою щодо погашення ПАПЦ основного майнового спору²⁹. Цей крок спричинив примирення між УГКЦ і ПАПЦ, ситуація між ними на 2011 р. є більш злагодженою та поміркованою.

Найбільш активну діяльність серед українських церков у Греції проводить УГКЦ. Греція належить до тих країн, де українські мігранти-заробітчани появились найраніше. Щоправда, душпастирська опіка над ними розпочалася дещо пізніше. Щодо релігійного обряду Греція є специфічною країною. Тут поняття віри й патріотизму настільки пов'язані між собою, що, вимовляючи слово "грек", розумієш "православний". Саме через це навіть багато православних з Росії не могли себе віднайти в Грецькій православної церкві³⁰. Хоча варто відзначити й те, що російські мігранти обмежували свою участь у церковному житті тільки великими християнськими святами Різдом і Великоднем.

Коли йдеться про вихідців із Західної України, які переважно належать до Греко-католицької церкви, то вони спочатку намагалися віднайти себе в різних церквах, а деякі взагалі відійшли від церковного життя, ставлячи на перше місце заробіток. В Атенах, однак, є одна греко-католицька парафія³¹. Основна проблема душпастирства українських мігрантів греко-католиків у Греції полягає в тому, що вся діяльність зосереджена навколо однієї парафії. Утворення будь-яких інших структур УГКЦ є дуже важливим у цій країні.

Унаслідок значного еміграційного потоку багато українців опинилися на заробітках й у Великобританії, де сконцентрувалися переважно навколо Лондона й Манчестера. Проте існують менші зосередження в Бірмінгемі й Брістолі. Потрібно зауважити, що українські трудові емігранти в Англії походять як із західних, так і зі східних регіонів України³². Саме тому ті, які мали християнську формацію в Україні, шукають її і в Англії.

Нині екзархат УГКЦ налічує 14 регулярно діючих парафій, 15 священників, 3 монахи й 4 монахині. Відносно кількості вірних, то офіційний вісник екзархату подас число близько 15 000 осіб. Серед теперішніх душпастирів двоє походять з України – у Манчестері й Ковентрі³³. Хоч їм важко притягнути нову хвилю еміграції до церкви, оскільки багато українських заробітчани потрапили до Англії через інші країни Європи. А тому вони воліють перебувати більше в тіні, аніж показувати себе публічно.

Основною проблемою для емігрантів за кордоном є брак храмів та відсутність вільного часу. Наше дослідження, проведене шляхом анкетування в Івано-Франківській, Львівській та Тернопільській областях серед емігрантів, дало змогу простежити, чи відвідують українську церкву заробітчани за кордоном? Із 300 опитаних нами респондентів 147 осіб ходить до церкви один або два рази на місяць, 122 особи – три або чотири рази та 21 особа в церкву не ходить узагалі; це переважно ті емігранти, які перебувають на заробітках у Великобританії, Греції та Росії³⁴. Тобто все-таки більшість українського населення із Західної України намагається відвідувати українську церкву для збереження власної ідентичності за кордоном.

Також, за результатами польових робіт наших дослідницьких експедицій щодо дотримання за кордоном українських обрядів, із 300 осіб 200 відповіли, що частково дотримуються наших традицій, поєднуючи їх з європейськими, 65 осіб дотримуються всіх українських звичаїв, а 35 респондентів узагалі не дотримуються українських обрядів³⁵. Тобто трудові українські емігранти намагаються здебільшого зберегти свою духовну самобутність, українські обряди, звичаї та традиції за кордоном. Позитивним аспектом сучасної української еміграції є підтримка церковних структур. Кількомільйонна заробітчанська еміграція стала важливим чинником самоствердження та її інтеграції в європейський простір – чинник, який веде Україну у Європу і вносить сюди свій вклад, духовний і культурний.

Таким чином, дуже важливою сьогодні є роль церкви в житті емігрантів. Основними позитивними факторами є організація парафіяльного життя та осередків, заснування суботніх чи недільних шкіл, створення різних громадських об'єднань, які сприяють збереженню української ідентичності, організації різних культурно-національних програм, що сприяє задоволенню духовних потреб та інтересів українських мігрантів за кордоном. Щодо негативних чинників, то існує великий брак священників, а також храмів, які б могли послужити народові та бути об'єднуючим моментом у всіх ділянках християнського життя.

1. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження / за ред. І. Маркова. – Львів, 2009. – С. 192.
2. Там само. – С. 198–199.
3. Там само. – С. 199.
4. Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті : зб. доп. II міжнар. конгр., 18–20 черв. 2008 р. / за ред. М. Галік. – Львів, 2008. – С. 303–304.
5. Поточняк В. Допомогаємо українцям не втратити за кордоном віри та ідентичності [Електронний ресурс] / В. Поточняк. – Режим доступу : HYPERLINK "http://www.day.kiev.ua/"\t"_blank" day.kiev.ua. – С. 1.
6. Гринчишин Т. Українські церкви у світі. – [Електронний ресурс] / Т. Гринчишин. – Режим доступу : HYPERLINK "http://osbmpt.at.ua/news/ukrajinski_cerkvi_u_sviti/2011-07-27-274"\t"_blank" osbmpt.at.ua. – С. 2–3.
7. Там само. – С. 3.
8. Там само. – С. 3–4.
9. Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті... – С. 304.
10. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження... – С. 219.
11. Пронюк О. Під арками. З життя української громади Болоньї 2003–2006 рр. / Оксана Пронюк. – Івано-Франківськ : СІМІК, 2009. – С. 98.
12. Там само. – С. 136.
13. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження ... – С. 220.
14. Християнське товариство українців в Італії – зареєстровано // До світла. – 2004. – № 5 (28). – С. 26.
15. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження... – С. 231–232.
16. Там само. – С. 232–233.
17. Там само. – С. 235.
18. Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті... – С. 260.
19. Там само. – С. 261.
20. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження... – С. 252.
21. Там само. – С. 252–253.
22. Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті... – С. 269.
23. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження... – С. 253.
24. Там само. – С. 243–244.
25. Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті... – С. 294.
26. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження... – С. 246.
27. Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті... – С. 297.
28. Савицький П. УГКЦ у Польщі: 20-ліття внутрішньої незалежності [Електронний ресурс] / П. Савицький // Наше слово. – 2011. – № 20. – 15 травня. – Режим доступу : HYPERLINK "http://nslowo.pl/content/view/1714/135/"\t"_blank" nslowo.pl. – С. 2.
29. Там само. – С. 3.
30. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження... – С. 240.
31. Там само. – С. 241.
32. Там само. – С. 248.
33. Там само. – С. 248–249.

34. Архів Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, ф. 1, оп. 12. Рукописні матеріали, спр. 1. Анкетування заробітчан Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської області, арк. 1–300.
35. Там само.

Tatiana Seredyuk
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Meeting the spiritual needs of migrant workers from Ukraine in the context of the organizational structure of the Ukrainian church in Europe

The article highlights the development of organizational structure of the Ukrainian church in Europe and its part in meeting of the spiritual needs of immigrants. The main focus is on the fundamental factors of the organization of parish life. The spiritual and cultural life of the Ukrainian community abroad was shown too.

Key words: *emigration, migration, international migration of labor, church, church and spiritual life.*